

Pristupnica **Marina Jerinić** obranila je disertaciju na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Mostaru.

Marina Jerinić rođena je 19. travnja 1986. godine u Stocu. Završila je doktorski studij u trajanju od tri godine i obranila 22. ožujka 2024. godine disertaciju pod naslovom: „**Utjecaj globalnih lanaca vrijednosti (GVC) na izgradnju industrijske konkurentnosti**“ pred Povjerenstvom:

1. Dr. sc. Mila Gadžić, red. prof., Ekonomski fakultet Sveučilišta u Mostaru, predsjednica Povjerenstva;
2. Dr. sc. Nebojša Stojčić, red. prof., Odjel za ekonomiju i poslovnu ekonomiju Sveučilišta u Dubrovniku, mentor i član;
3. Dr. sc. Ljubo Jurčić, professor emeritus, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, član.

Završetkom dokorskog studija pristupnica je ispunila sve uvjete za stjecanje doktorata iz područja društvenih znanosti, polje Ekonomija.

Doktorska disertacija je dostupna na uvid u Knjižnici Ekonomskog fakulteta.

UTJECAJ GLOBALNIH LANACA VRIJEDNOSTI (GVC) NA IZGRADNJU INDUSTRIJSKE KONKURENTNOSTI

SAŽETAK

Rast konkurentnosti jačanjem industrijskih kapaciteta u fokusu je kreatora ekonomskih politika i znanstvenika mnogih ekonomija srednje i niže razine razvijenosti. Suvremena literatura ističe integraciju domaćih proizvođača u globalne lance vrijednosti (engl. *Global value chains - GVC*, nadalje *GVC*) kao jedan od alata za sustizanje razvijenih zemalja. Riječ je o, prema mnogim izvorima, najvažnijem obilježju trgovine i investicija u XXI. stoljeću koji obuhvaća fragmentaciju proizvodnog procesa na pojedine segmente i zadatke i njihovu realokaciju u dvije ili više zemalja. Zemlje mogu sudjelovati u GVC-u korištenjem stranih inputa za svoj izvoz („kanal unatrag“, engl. *backward*) ili mogu biti opskrbljivači intermedijarnim robama i uslugama koje se dalje koriste u izvozu drugih zemalja („kanal unaprijed“, engl. *forward*). Cilj ove disertacije je unaprijediti postojeće teorijsko i empirijsko znanje o odrednicama i utjecaju GVC integracije na industrijsku konkurentnost, s posebnim osvrtom na zemlje srednje razine razvijenosti uključujući zemlje CESEE regije i posebice Bosnu i Hercegovinu (BiH). Rezultati istraživanja mogu biti korisni u praktičnom smislu za buduće pomno kreiranje politika, u smislu gdje kreatori politike zemalja vide svoju poziciju unutar globalnih lanaca vrijednosti te bolje eksploatacije prednosti fragmentacije proizvodnje. U disertaciji se kao polazišna točka koristi teorijski koncept nacionalne i industrijske konkurentnosti temeljem teorijskih doprinosa unutar ekonomije i poslovne ekonomije. Uporabom softverskog alata VOSviewer provedene su bibliografska, bibliometrijska i scienometrijska analiza časopisa prvog i drugog kvartila baze Web of Science s ekonomskog aspekta. Tako je omogućena kvantifikacija pregleda akademske literature objavljene u posljednjem desetljeću s naglaskom na vezu globalnih lanaca vrijednosti i industrijske konkurentnosti te identificiranje potencijalnih praznina u znanju o ovome fenomenu. Rezultati su ukazali na potrebu daljnjih istraživanja globalnih lanaca vrijednosti s aspekta zemljopisnog obuhvata i odrednica integracije u GVC. U svrhu empirijskog istraživanja oblikovan je ekonometrijski model koji je obuhvatio sve varijable od značaja, testirao hipoteze i tako unaprijedio postojeće teorijsko i empirijsko znanje o ovom fenomenu. Empirijska analiza provodi se na bazi podataka sastavljenoj od podataka dostupnih u bazi podataka Svjetske banke (WGI i dr.), UNCTAD-ovoj EORA-i te UNIDO CIP bazama podataka. U skladu s ciljevima

oblikovane su i dvije osnovne hipoteze istraživanja od kojih se svaka testira preko četiri pomoćne hipoteze. Kako zbirni pokazatelj uključenosti u globalne lance vrijednosti malo govori o položaju industrije konkretne zemlje /dohodovne skupine/regije, u međunarodnoj fragmentaciji proizvodnje zasebno se promatra integracija unaprijed i integracija unatrag. Zahvaljujući podacima o dodanoj domaćoj i stranoj vrijednosti iz međunarodnih input - output tablica baze EORA izračunati su relevantni pokazatelji prerađivačke industrije za 127 zemalja. Dinamičkim panel modelom analizira se povezanost uključenosti prerađivačke industrije u globalne lance vrijednosti i kontrole korupcije, vladavine prava, kvalitete regulatornog okvira te porezne presije. Parametri dinamičkog modela procijenjeni su sustavnim GMM-om u dva koraka dok su podaci obrađeni u statističkom programu STATA/MP17.0. Postestimacijskom metodom marginalnih učinaka komparira se statistička značajnost razlika u rezultatima modela za zemlje koje pripadaju različitim dohodovnim razredima (sukladno klasifikaciji Svjetske banke iz 2019). Prva glavna hipoteza analizira utjecaj institucionalnih varijabli kao važne dimenzije kvalitete poslovnog okruženja na integraciju prerađivačke industrije u globalne lance vrijednosti, putem kanala unaprijed i kanala unatrag zasebno - što su zapravo prve dvije pomoćne hipoteze - H1a i H1b. Zadnje dvije pomoćne hipoteze testiraju statističku značajnost razlika u utjecaju odabranih varijabli koje aproksimiraju kvalitetu poslovnog okruženja na GVC integraciju unaprijed i integraciju unatrag, odvojeno, prema dohodovnim razredima (pomoćna hipoteza H1c) te statističku značajnost razlike utjecaja između BiH, CEE i SEE regije te ostatka svijeta (pomoćna hipoteza H1d). Druga glavna hipoteza povratno analizira učinak GVC integracije na industrijsku konkurentnost mjerenu rangom indeksa industrijske konkurentnosti, udjela tehnološki naprednog izvoza u ukupnom izvozu, kvalitete industrijskog izvoza te zaposlenosti u industriji. Testiranje se odvija odvojeno za kanal unaprijed i kanal unatrag (pomoćne hipoteze H2a i H2b), te se postestimacijskom metodom marginalnih učinaka testira statistička značajnost razlika u utjecaju GVC integracije na industrijsku konkurentnost prema dohodovnim razredima (pomoćna hipoteza H2c) te između BiH i CEE i SEE regije te ostatka svijeta (pomoćna hipoteza H2d). Prema rezultatima istraživanja glavne hipoteze su djelomično prihvaćene. Rezultati pokazuju da postoji statistički značajna pozitivna veza odabranih institucionalnih varijabli i integracije unatrag, ali ne i integracije unaprijed te da se rast industrijske konkurentnosti (mjereno indeksom industrijske konkurentnosti, kvalitetom izvoza, visokotehnološkim udjelom izvoza pa i udjelom zaposlenosti u industriji) temelji na integraciji unaprijed, *ceteris paribus*. To znači da su uobičajene preporuke poboljšanja kvalitete institucija za unaprjeđenje GVC integracije nužan, ali i ne dovoljan uvjet, jer vrijede za GVC integraciju unatrag, ali ne i za GVC integraciju unaprijed. Tu dolazi do izražaja uloga države i aktivne

industrijske politike koja se mora ugraditi u strategije rasta konkurentnosti u uvjetima novih konstelacija globalne proizvodnje. Samo tako, sinergijskim djelovanjem vlastitih snaga i eksternog znanja globalnih partnera, optimalno prestrukturiranje i unaprjeđenje kroz lanac vrijednosti bit će u funkciji krajnjeg cilja ostvarivanja više dodane vrijednosti i rasta konkurentnosti i blagostanja stanovništva.

Ključne riječi: globalni lanci vrijednosti, prerađivačka industrija, industrijska konkurentnost, institucionalna kvaliteta, EORA, sustavni GMM, VOSviewer, STATA 17

DOPRINOSI

Znanstveni doprinos ove doktorske disertacije je višestruk, prvenstveno jer daje novu perspektivu području od osobitog značaja u okviru teorija međunarodne razmjene i industrijske organizacije, istodobno integrirajući i odrednice nove industrijske i trgovinske integracije, ali i ishode iste u vidu pokazatelja industrijske konkurentnosti. Dosadašnja istraživanja ukazuju na nužnost i važnost istraživanja sudjelovanja u GVC-ima, u različitim kontekstima i okvirima te na produbljivanje spoznaja o razlikama i podudarnostima koje se pojavljuju u različitim područjima izučavanja GVC-a. Sve je to s ciljem oblikovanja politika gdje će GVC postati instrument za ostvarenje temeljnih makroekonomskih ciljeva. Istraživanja koja se bave ovom tematikom, a koja uključuju Bosnu i Hercegovinu i ostale zemlje jugoistočne Europe, ili poredbu sa zemljama srednje Europe i ostatka svijeta su malobrojna. U tom smislu ovo istraživanje nadopunjuje postojeću literaturu s više aspekata.

Prvo, proučava integraciju u GVC na temelju pristupa dodane vrijednosti te ispituje niz varijabli poslovnog okruženja i njihov utjecaj na GVC integraciju putem oba GVC kanala. Zatim, odvojeno se ispituje ovaj proces za zemlje na različitim razinama dohotka i daju komparacije za zemlje CEE, SEE regije te BiH. Kao takva ovo je jedna od prvih studija koja ispituje utjecaj poslovnog okruženja na integraciju prerađivačke industrije u GVC, te utjecaj GVC integracije na industrijsku konkurentnost s posebnim naglaskom na zemlje CEESEE regije i BiH.

Uz bogaćenje literature o globalnim lancima vrijednosti, ispitivanjem mehanizma GVC konfiguracije ekonometrijski model predstavljen u radu pomaže identificirati osnovne varijable i instrumente politika kojima se može na iste djelovati, te pospješiti transformacija vrijednosnih lanaca iz jedne vrste u drugu, posebno u svjetlu industrijske nadogradnje i rasta vođenog globalnim lancima vrijednosti u zemljama u razvoju što predstavlja aplikativni znanstveni doprinos koji se ogleda u primjenjivosti rezultata istraživanja na formiranje politike BiH. Provedeno istraživanje osigurava argumentirane podatke koji su namijenjeni kreatorima ekonomske politike kako bi ih se motiviralo na osiguravanje uvjeta i kreiranje strategija za uključivanje prerađivačke industrije u globalne lance vrijednosti u cilju poticanja konkurentnosti prerađivačke industrije BiH, ali i cjelokupnog BiH gospodarstva.

Slijedom navedenog, ovaj rad doprinosi sve većoj potražnji za znanjem o globalnim lancima vrijednosti, načinima uključivanja te učincima od sudjelovanja u njima putem različitih kanala na industrijsku konkurentnost. Također, istraživanje potvrđeno za potrebe izrade ove

doktorske disertacije predstavlja dobru osnovu za daljnja istraživanja u ovom smjeru koja se mogu proširiti i na ostale sektore.